

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 332.2/7(066)

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2021-2-8>

Єкель Г.В.

кандидат економічних наук,
докторант кафедри економіки, менеджменту та комерційної діяльності
Центральноукраїнського національного технічного університету

Yekel Hanna

Candidate of Sciences (Economics),
Doctoral Student of the Department of Economics, Management and Business
Central Ukrainian National Technical University

МЕТОДОЛОГІЯ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ

METHODOLOGY OF ENVIRONMENTALLY FRIENDLY LAND USE REGULATION

У статті досліджено питання методології регулювання екологічно безпечного використання земель. Нами виявлено, що методологія регулювання екологічно безпечного використання земель буде включати декілька рівнів: міжнародне законодавство, державне регулювання, рівень інтегрованих структур, агропідприємства. Визначено низку завдань, які має вирішити методологія регулювання екологічно безпечного використання земель. Установлено, що методологія агроекономічних досліджень регулювання екологічно безпечного використання земель буде включати в себе оцінку природно-екологічних властивостей використання земель, економічний, технологічний та соціальний складники. Реалізація запропонованих у статті заходів сприятиме вирішенню низки соціально-економічних проблем у розвитку регіонів, загальному підвищенню ефективності аграрної сфери.

Ключові слова: методологія, регулювання, принципи, виробництво, екологічно безпечне використання земель.

В статье исследованы вопросы методологии регулирования экологически безопасного использования земель. Выявлено, что методология регулирования экологически безопасного использования земель будет включать несколько уровней: международное законодательство, государственное регулирование, уровень интегрированных структур, агропредприятия. Определен ряд задач, которые должна решить методология регулирования экологически безопасного использования земель. Установлено, что методология агроэкономических исследований регулирования экологически безопасного использования земель будет включать в себя оценку природно-экологических свойств использования земель, экономическую, технологическую и социальную составляющие. Реализация предложенных в статье мер будет способствовать решению ряда социально-экономических проблем в развитии регионов, общему повышению эффективности аграрной сферы.

Ключевые слова: методология, регулирования, принципы, производство, экологически безопасное использование земли.

The article presents the methodology of regulation of environmentally friendly land use. We found that the methodology for regulating environmentally friendly land use will include several levels: international legislation, state regulation, the level of integrated structures, agricultural enterprises. A number of tasks to be solved by the methodology of regulating ecologically safe land use have been identified. It is established that the methodology of agro-economic research of regulation of ecologically safe land use will include: assessment of natural and ecological properties of land use, economic, technological and social components. In the current conditions of making, a profit is not the only and ultimate goal of the producer. Much more important today is the preservation of the natural environment and the

development of the social sphere. In order to integrate into the trade space of the European Union, the manufacturer must think about the quality of manufactured products. It is under such conditions that the production of environmentally friendly products began. For effective business development in the field of this business, it is necessary to establish relations with local authorities and develop a regulatory framework that will contribute to the formation of effective sales channels and promotion of products among the population. In the current conditions of making a profit is not the only and ultimate goal of the producer. Much more important today is the preservation of the natural environment and the development of the social sphere. In order to integrate into the trade space of the European Union, the manufacturer must think about the quality of manufactured products. It is under such conditions that the production of environmentally friendly products began. For effective business development in the field of this business, it is necessary to establish relations with local authorities and develop a regulatory framework that will contribute to the formation of effective sales channels and promotion of products among the population. The methodology of regulation of environmentally friendly land use should solve the following tasks.

Keywords: methodology, regulation, principles, production, ecologically safe land use.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Будь-яке дослідження варто починати з виявлення ключових завдань та оцінки попереднього стану досліджуваного предмету чи явища. Комплексний підхід до розв'язання проблеми оцінки екологобезпечності та сталості землекористування Я.М. Гадзало та Ю.Я. Лузан визначають як «єдину методологію обліку кількісних та якісних аспектів в інформаційних масивах і прозорість інформаційних потоків – від акумуляції до оприлюднення інформації визначеного обсягу й структури» [2, с. 8].

Під час організації використання земельних ресурсів мають поєднуватися як інтереси конкретних землекористувачів, так і суспільства у цілому, усіх учасників земельних відносин, у т. ч. і потенційних. Саме всебічне дослідження одного й того самого предмету чи явища дає змогу глибше зазирнути в саму суть, виявити проблемні місця та побачити майбутні перспективи. Тому важливим етапом дослідження є розкриття методології, а саме формування системи показників, принципів та методів, які важливо врахувати під час розгляду питання екологобезпечного використання земель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми та на які спирається автор. Напрями розв'язання екологічних проблем землекористування представлено в роботах О.М. Бородіної, О.С. Будзяк, Г.Д. Гуцуляка, О.Д. Гнаткович, Д.С. Добряка, О.С. Дорош, О.В. Ходаківської, А.М. Третяка, О.І. Фурдичка, О.І. Шкуратова та інших дослідників. Їхні наукові здобутки послужили теоретико-методологічною базою дослідження і дали змогу виявити додаткову низку питань у дослідженні методології регулювання екологобезпечного використання земель.

Так, зокрема, сьогодні не виявлено комплексного підходу та не запропоновано системи показників, які б задовольняли як державу, так і товаровиробника і змогли б, беручи до уваги екологічний складник, дати максимальний прибуток, при цьому мінімізувати витрати та розкрити повністю наявний потенціал.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження методології регулювання екологобезпечного використання земель.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зміст та критерії розглянутих категорій досліджуваного питання, обґрунтування та їх трактування формують

систему показників, в яких розкриваються резерви підвищення ефективності виробництва. Якщо підходити фундаментально до поставленого завдання, то необхідно дати визначення понять та термінів.

Методологія – це система певних правил, принципів і операцій, що застосовуються у тій чи іншій сфері діяльності (у науці, політиці, мистецтві тощо); вчення про цю систему, загальна теорія метода [3, с. 28].

Методологія – це система принципів наукового дослідження; вчення про науковий метод пізнання законів природи за допомогою сукупності методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання [4, с. 33].

Розглянемо визначення методології в агропромисловому виробництві.

Методологія агроекономічних досліджень – система принципів, положень, методів і моделей аналізу або прогнозування розвитку економічних процесів і об'єктів агропромислового комплексу, сільського господарства, сільської місцевості [6, с. 7].

Методологія регулювання екологобезпечного використання земель включатиме декілька рівнів:

– міжнародне законодавство: ліцензування, квотування;

– державне регулювання;

– рівень інтегрованих структур;

– агропідприємства.

Методологія регулювання екологобезпечного використання земель має вирішити такі завдання:

1) відповідати соціально-економічним інтересам розвитку країни у цілому, окремих галузей, регіонів і конкретних землекористувачів;

2) найповніше оцінювати природні й економічні умови і властивості конкретних територій;

3) розрахувати оптимальне співвідношення спеціалізації й розмірів виробництва з територіальними особливостями;

4) спрогнозувати найефективніше використання трудових ресурсів та способи відновлення ресурсного потенціалу;

5) забезпечувати оптимальну взаємодію з навколишнім середовищем, охорону землі під час її використання, підвищення родючості ґрунтів і збереження складу та співвідношення земельних угідь;

6) передбачати постійне вдосконалювання технологічних процесів, як пов'язаних безпосередньо з використанням земель, так і не пов'язаних, але що впливають на стан земель чи на якість вирощуваної продукції;

7) максимізувати прибуток, при цьому врахувати екологобезпечний складник.

Методологія агроекономічних досліджень регулювання екологобезпечного використання земель включатиме в себе оцінку природно-екологічних властивостей використання земель, економічний, технологічний та соціальний складники.

Першим етапом оцінки буде моніторинг та аналіз основних чинників макросередовища: PEST-, SWOT-, SPACE-, ETOP-аналіз.

Важливо провести дослідження чинників безпосереднього оточення та внутрішнього середовища аграрних підприємств і галузі у цілому, можна використати такі методи: SWOT, бенчмаркінговий метод, портфельний метод, метод моделювання тощо.

Серед специфічних методів економіко-правового регулювання екологобезпечного використання земель можемо виділити:

- за сферою застосування: виробничі, фінансові, управлінські, інтеграційні;

- за об'єктом регулювання (спрямовані на регулювання): обсягів виробництва, якості продукції, зв'язків у ланцюгу «виробництво – переробка – реалізація», економічних і торговельних механізмів, зовнішньоекономічної діяльності;

- за статусом нормативно-правового акту: законодавчі, постановочні, стандартизуючі, сертифікуючі, обмежуючі [9, с. 156].

Одним з елементів методології регулювання екологобезпечного використання земель буде оцінка природно-екологічних властивостей ґрунту: механічного складу, структури, пористості, твердості, режимів: водного, повітряного, температурного, потужності орного і гумусового шарів, кислотності ґрунту, забезпеченість поживними речовинами.

Як зазначає В.М. Русан, ці властивості безпосередньо впливають на їх якісну оцінку ґрунтового покриву, а отже, й на врожайність сільськогосподарських культур та ефективність господарської діяльності на певній земельній ділянці [8, с. 71].

В.М. Россоха виділяє також оцінку потенціалу сортів рослин, порід тварин. Одним із важливих показників пропонуємо ввести коефіцієнт відносності виконання закону екологобезпечного використання земель, який показує, наскільки товаровиробник добросовісно відноситься до природного ресурсу, наскільки ті норми, які прописані в законодавстві, виконуються даним землевласником [7, с. 117].

Проводячи оцінку природно-екологічних властивостей використання земель, варто оцінити: забруднення пестицидами та хімічними речовинами захисту; забруднення мінеральними добривами. стічними водами поливних водойм, атмосфери; ущільнення ґрунту сільськогосподарською технікою

Питання ущільнення ґрунту сільськогосподарською технікою є дуже важливим та актуальним. Під час вибору ділянки для вирощування екологобезпечної продукції необхідно врахувати такі важливі моменти:

- вологі ґрунти особливо схильні до ущільнення;

- важка техніка й ґрунтообробні знаряддя підсилюють пошкодження структури ґрунту, зменшуючи поровий простір та ще більше обмежуючи обсяг ґрунту і води;

- поліпшення структури ґрунту – найкращий захист від його ущільнення.

Добре структурований ґрунт утримує та проводить воду, поживні речовини й повітря, необхідні для здорової діяльності коренів рослин [1, с. 1].

Наслідки ущільнення ґрунту:

- руйнування структури ґрунту;

- зменшення поглинання поживних речовин;

- нерівномірність сходів;

- зниження росту рослин та розвитку коренів;

- зниження врожаю;

- зменшення залізодефіцитного хлорозу;

- збільшення зусиль [1, с. 1].

Екологічний складник сталості землекористування вимірюється рівнем родючості ґрунту (вміст гумусу, %), різноманіттям вирощування культур (кількість видів, шт.).

Економічний складник сталості землекористування представлений такими показниками:

- динаміка зміни обсягу виробленої продукції на одного працюючого, %;

- прибуток на 1 га, тис грн/га;

- динаміка зміни частки прибутку на 1 га, %;

- динаміка зміни частки прибутку на 1 га, %;

- площа земель, які обробляються важкими сільськогосподарськими машинами, в загальній площі, %;
- площа землі «під паром» в загальній кількості земель, %;

- рівень придатності ландшафту угідь для відпочинку та рекреації людей: зелені зони та зелені насадження, незмінність природного ландшафту, %;

- рівень розораності с.-г. угідь, %;

- рівень екологізації землеробства (залежно від норм внесення органічних добрив), т/га.

Як пропонує М.К. Пархомиць, систему показників для агропромислових формувань, і зокрема для агропромислового комплексу в цілому, доцільно будувати в двох аспектах:

- як співвідношення кінцевої продукції до суми всіх ресурсів виробничого потенціалу агропромислового виробництва;

- як співвідношення кінцевої продукції валової продукції до ресурсів виробничого потенціалу галузей і сфер АПК, які беруть участь у виробництві.

На думку автора, другий показник порівняно з першим є узагальнюючим і дає можливість визначити внесок у досягнення кінцевого результату агропромислового виробництва галузей першої сфери і виробничої інфраструктури. М.К. Пархомиць пропонує його успішно застосовувати для виміру та аналізу ефективності агропромислового виробництва, об'єктивної оцінки [5, с. 105].

Соціальний складник сталості землекористування полягає в оцінці людського потенціалу: управлінського, кадрового, працівника, інфраструктури.

Серед показників пропонуємо розрахувати такі:

- відношення середнього доходу працівника до доходу по країні, %;

- рівень плинності кадрів, %;

- частка жінок у виробництві, %;

- частка прибутку, спрямована на підтримку соціального розвитку громади, %;

- коефіцієнт зайнятості працівників.

Технічний складник методології регулювання пропонуємо представити такими показниками, як:

- енергоємність виробництва продукції рослинництва та тваринництва;
- енергозабезпеченість;
- валова продукція сільського господарства в порівняльних цінах на 1 га с/г угідь, на одного працівника, на 1 000 грн основних виробничих засобів с/г призначення;
- приріст виробництва валової продукції у порівняльних цінах на одиницю додатково витрачених ресурсів;
- фондоозброєність праці;
- фондозабезпеченість;
- відсоток травмування продукції;
- рівень матеріаломісткості продукції.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. Методологія регулювання екологобезпечного використання земель має відповідати сукупності таких принципів:

- визначення низки показників для досягнення кінцевого практичного результату з охопленням значної частки ринку;
- комплексний підхід, формування інтегральних показників до досягнення висунутих цілей;
- поєднання моделі аналізу і синтезу;
- максимальне пристосування до вибраного ринку із цілеспрямованим одночасним впливом на нього;
- визначення основних елементів маркетингової стратегії, встановлення зв'язків та характеру впливу один на одного;
- забезпечення довготривалої результативності (прибутковості) діяльності підприємства;
- єдність стратегії і тактики активного пристосування до мінливих вимог реальних і потенційних споживачів із цілеспрямованим впливом на них.

Наші подальші дослідження будуть спрямовані на розроблення інтегрованих показників для оцінки екологобезпечного використання земель.

Бібліографічний список:

1. Бромот І. Ущільнення ґрунту. Все, що треба знати. URL: <https://traktorist.ua/articles/873-uschilnennya-gruntu-vse-scho-treba-znati> (дата звернення: 20.03.2021).
2. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. Земельна реформа: проблеми і перспективи розвитку аграрної економіки. *Економіка АПК*. 2017. № 1. С. 5–14.
3. Основи методології та організації наукових досліджень : навчальний посібник / А.Є. Конверський та ін. ; за ред. А.Є. Конверського. Київ : ЦУЛ, 2010. 352 с.
4. Новокрещенов І.О., Бойко О.В., Дідовець І.В. Методологія та організація наукових досліджень : навчально-методичний посібник. Київ : ДЕТУТ, 2009. 175 с.
5. Пархомець М.К. Економічний механізм розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК Західного регіону України. Тернопіль : Економічна думка, Ерудит, 2001. 321 с.
6. Аграрная экономическая наука на рубеже веков: методология, традиции, перспективы развития / А.В. Петриков и др. Москва : Энциклопедия российских деревень, 1999. 326 с.
7. Россиха В.В. Формування і розвиток виробничого потенціалу аграрних підприємств : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2009. 444 с.
8. Русан В.М. Економіка раціонального сільськогосподарського землекористування : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2009. 200 с.
9. Самойлик Ю.В. Розвиток агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки : дис. ... докт. екон. наук ; Полтавська державна аграрна академія. Полтава, 2019. 634 с. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/4541> (дата звернення: 20.03.2021).

References:

1. Bromot, I. (2019). Ushchilnennia gruntu. Vse, shcho treba znaty [Soil compaction. Everything you need to know]. Retrieved March 20, 2021, from <https://traktorist.ua/articles/873-uschilnennya-gruntu-vse-scho-treba-znati>
2. Hadzalo, Y. M., & Luzan, Y. Y. (2017). Zemelna reforma: problemy i perspektyvy rozvytku ahrarynoi ekonomiky [Land reform: problems and prospects for the development of the agricultural economy]. *Ekonomika APK*, (1), 5–14.
3. Konverskyi, A. Y., Lubsykyi, V. I., Horbachenko, T. H., Buhrov, V. A., Kondratieva, I. V., Rudenko, O. V., & Yushtyn, K. E. (2010). *Osnovy metodolohii ta orhanizatsii naukovykh doslidzhen: navch. posib. dlia studentiv, kursantiv, aspirantiv i adiunktiv [Fundamentals of methodology and organization of scientific research: textbook. way. for students, cadets, graduate students and associate professors]* (A. Y. Konverskyi Ed.). Kiev: Tsentр uchbovoi literatury.
4. Novokreshchenov, I. O., Boiko, O. V., & Didovets, I. V. (2009). *Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv ekonomichnykh spetsialnostei dennoi ta zaochnoi form navchannia z dystsypliny «Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen» [Educational and methodical manual for students of economic specialties of full-time and part-time forms of education in the discipline "Methodology and organization of scientific research"]*. Kiev: Vyd-vo DETUT.
5. Parkhomets, M. K. (2001). *Ekonomichnyi mekhanizm rozvytku molokoproduktivnoho pidkompleksu APK Zakhidnoho rehionu Ukrainy [Economic mechanism of development of dairy subcomplex of agro-industrial complex of the Western region of Ukraine]*. Ternopil: Ekonomichna dumka, Erudyt.
6. Petrikov, A. V., Krylatykh, E. N., Iastrebinskaia, G. A., Romanenko, I. A., Rau, V. V., Siptitc, S. O., ... Soskiev, A. B. (1999). *Agrarnaia ekonomicheskaia nauka na rubezhe vekov: metodologii, traditcii, perspektivy razvitiia [Agricultural economics at the turn of the century: methodology, traditions, development prospects]*. Moscow: Entciklopediia rossiiskikh dereven.
7. Rossokha, V. V. (2009). *Formuvannia i rozvytok vyrobnychoho potentsialu ahrarykh pidpriemstv: monohrafiia [Formation and development of production potential of agricultural enterprises: monograph]*. Kyiv: NNTs IAE.
8. Rusan, V. M. (2009). *Ekonomika ratsionalnoho silskohospodarskoho zemlekorystuvannia: monohrafiia [Economics of rational agricultural land use: a monograph]*. Kiev: NNTs IAE.
9. Samoilyk, Y. V. (2019). *Rozvytok ahroproduktivnoho rynku v umovakh hlobalizatsii ekonomiky [Development of the agri-food market in the conditions of economic globalization]*. (Qualification work on the rights of the manuscript. Dissertation work for the degree of Doctor of Economics), Poltava State Agrarian University, Poltava. Retrieved from: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/4541>